

Kad Maironis mokiniams būtų artimas

Labai labai seniai buvau vienišio vaiku. Tada netyčia perskaičiau tokią eilutę: „*Ar dreba nuo šalčio apleistos rugienos*“. Iš karto žodį „rugienos“ pakeičiau man gražesniu: „ražienos“. Ta akimirka buvo labai svarbi. Šį meninį vaizdą ar šią detalę laikau lituanistinio apsisprendimo pradžia.

Irgi gana seniai buvau studentu. Antrame kurse Lazdijų rajone kasėme bulves su jaunute, labai simpatiška dėstytoja Viktorija Daujotyte. Kas vyko? Rinkdami bulves rimčiausiai kalbėjomės ir apie literatūrą. Be abejo, susitikome ir su Maironiu.

Suprantu, kad kalbėjimas apie mūsų geriausią ar vieną geriausių poetų – tai yra kalbėjimas apie literatūros dėstymą mokykloje, apie lituanisto savijautą, kūrybines galias. Maironis yra ženklas, simbolis, atrama. Lygindami su kitais poetais nuolat grįžtame prie pradžios. Bet grįžtame jau šiek tiek kitokie: ir mokiniai, ir mokytojai.

Netikėtai rugsėjo vidury pagalvojau, kad mes, ko gero, dėstome Maironį mokiniams, kurie gyvens emigracijoje. Iš pradžių išsigandau šios minties, tačiau vėliau vis blaiviau reflektavau tokį požiūrį. Naujausias mano dvasinės būties faktas lyg ir ne į temą: po pakylėto šnekėjimo apie Mačernį, po jo eilėraščių skaitymo kabinete liko vienas dvyliktokas. Nutaręs po mokyklos baigimo apsigyventi Norvegijoje. „Ar galima kur nors nusipirkti Vytauto Mačernio knygutę? Nusipirkčiau, kad ten turėčiau.“ Be abejo, tai tik vienas priėjimas, vienas atodūsis, visai neleidžiantis apibendrinti, tačiau koreguojantis mano, kaip lituanisto, jauseną ir galvojimą apie Maironio artimumą.

Kada Maironis galės susikalbėti su mūsų mokiniais? Kai ir mes to sieksime. Bet jei vienoje klasėje galiu deklamuoti nebijodamas, kad kas nors nusižiovaus, ims plepėti, tai kitoje niekaip neišdrįsiu be papildomų pasirengimų. Arba apskritai niekad. Jeigu vienoje klasėje žodžiai bus interpretuojami visai ne taip ir aš būsiu apskūstas, tai kitoje tokie patys žingsniai bus vertinami kaip bičiulystės ženklas.

Du kartus esu nakvojęs pas lituanistus Audrą ir Klemą Indrėkus. Audra nebuvo patriotiška – ji kepė, virė, Stepui ruošė lauknešėlius, o du gražūs žili berniukai stovėjo susimąstę Šiluvoje ir Bernotuose. Jei kas būtų mus pamatęs, tikrai būtų užfiksavęs unikalią egzistencijos valandėlę. Aš ieškau lapų, mes tylime ar persimetame žodžiu kitu, bet prisimename daug ką – viskas kartu. Taip, kaip mūsų gyvenimėlyje ir gali įvykti. Šį rugsėjį pirmąją literatūros pamoką skyriau Maironiui. Rodau ažuolo lapus iš Bernotų, pasakoju, kaip mes su kolega iš Grinkiškio ten išgyvenome aukštąsias mačerniškašias akimirkas. Ar tokiu įvadu įžeidžiu mūsų klasiką, mūsų literatūrą, ar aš imu kalbėti apie rimtus dalykus

paviršutiniškai, sentimentaliai? Tokį klausimą pateikiu ir konferencijos dalyviams, ir uždaviau savo mokiniam. Tačiau tai tik pradžia, preliudija. Juk norėdamas, kad vienam kitam ar net penktadaliui klasės Maironis išliktų kaip kenčiantis, kaip artimas dramatiškus išgyvenimus atskleidęs menininkas, turėsiu rengti mažas kompozicijas, turėsiu visai patinti pamatyti giliau, turėsiu aiškinti, kaip apie tai moksliau pasakyti ir parašyti.

Kristijonas Donelaitis daug ką mokėjo daryti, Antanas Baranauskas irgi buvo ne tik poetas. O Maironis? Ir kiekvieną kartą mėgini ieškoti, už kokio biografijos, asmenybės fakto gali užsikabinti. Kad būtent ta klasė, kuriai dabar dėstai, išgirstų? Na taip – siekiamybė aiški, tik ar jėgų visada randame... Prisimenant, kad turime ir tokių mokinių, kurie tave apspjau ir apkaltins, kad jų nesupranti. Kad yra mirusios dvasios, neužsimezgusių principų mokinių. Kad yra minios kvėpavimo.

Man regis, dabartiniams ugdytiniam Maironis artimesnis ir kaip poetas kunigas – Dievo tema neretai giliau parodo lyrinio subjekto dramatiškumą. Man regis, priimtinas egzistencinių klausimų eilėraščiuose kėlimas – panašiai elgiasi ir jie patys; priimtini emociniai, gal maištingumą atspindintys šauktukai. Apsistaju prie to. Man regis, Maironis tampa artimesnis, kai paskaitome šiuos eilėraščius: „Pasitikėjimas savimi“, „Jei kada pančiai nukris“. Mėginame juos lyginti, mėginame tik jais remdamiesi apibūdinti lyrinį subjektą. Kodėl svarbu, kad ateinantieji atsimintų išeinančiųjų darbus? Ar abejojantis žmogus yra stiprus? Ar apskritai įsivaizduojame gerą žmogų neabejojantį? Ar galėtume teigti, kad akcentuojami atodūsiai yra mums tolimi? O paskui prasideda darbų darbai: skaitome gražią eilutę, gražią strofą, mokiniai sako, kuris eilėraštis kalba ir jų vardu; gal ne visas kūrinys, tik fragmentas. Deklamuojam, dainuojam, diskutuojam, mokomės rašyti rašini tezes argumentuodami Maironio kūriniais. Šoktelime prie namų darbų: „Paklauskite savo tėvelių, mamų, senelių, močiūčių, kuriuos poeto eilėraščius ar kurias eilutes atsimena. O gal kas nors iš jų dainavo Maironį? O kas iš jūsų giminės gimė apie 1860 metus? Kurias poeto eilutes užrašytumėte kaip palinkėjimus savo artimam žmogui gimtadienio proga? Įsivaizduokite tokią situaciją: lankote sergantį. Kokią eilėraščio strofą jam paskaitytumėte, kad įgautų daugiau vilties? Dabar lapkritis. Pavaikščiokite po Utenos apylinkes, kad vėliau klasėje pasakytumėte, ar radote maironiškų vaizdų.“ Žinoma, kai kurios užduotys tiek kolegoms, tiek mokiniams gali pasirodyti absurdiškos, tačiau, mano manymu, jos poeto neižeidžia. Kaip aš galvoju? Mokiniui reikia parodyti, kad grožinė literatūra yra šalia mūsų, tik galbūt tuo metu nėra rašytojo, kuris tai pamatytų ir kūrinyje parodytų. Mokinys turi kartais nustebti, kad taip keistai mokytojas gali paklausti, kad apskritai taip įmanoma samprotauti. Turi suvokti, kad Maironis kalbėjo, kalba jam, jo tėvams, seneliams,

proseneliams. Ir tokiu būdu atidžiau reaguos į kontekstą: Lietuvos istorijos, literatūros istorijos, savo likimo. Ir dėl to poetas taps artimesnis.

Panašaus pobūdžio užduotis įsivaizduoju ir kaip pamokos sudedamąsias dalis. Tarkim, keturios grupės per 20 minučių pasirengia kartu perskaityti pasirinktą eilėraščių. Kompiuteris įjungtas, galima paieškoti muzikos. Kabinete daug įvairių daiktų, galima jais pasinaudoti. Tais daiktais, beje, iliustruojame vieną kitą kūrinį. Būtinai smulkiai paaiškindami, kodėl jie taip išdėstyti.

Visada galvodavau, kaip kalbėti apie „Skausmo skundą“. Kiek mokiniams akcentuoti tą dvasinę būseną, kad nepakenktume? Na taip: Maironis – liūdesio poetas. Na taip: pakylėta dvasia eilėraščiuose „Užtrauksme naują giesmę“, „Nedaugel mūsų“, „Nebeužtvenksi upės“ įmanoma vertinti kaip liūdesio raišką, jei prisiminsime, tarkim, „Mano moksladraugiams“. O neprisiminti lyg ir negalima. Juk mokinys turėtų mąstyti, kaip čia yra: ar kad žmogus labai sudėtingas, todėl gali būti visoks, ar kad tuo pačiu metu toje pačioje vietoje gyvena labai įvairių poreikių asmenys. Vieni stengiasi dėl tėvynės, kiti rūpinasi duona kasdiene, pramogomis. O ar Maironis vaizduoja konformistus, veidmainius? Kita vertus, taip su mokiniais besamprotaudami, vartome eilėraščius ir kreipiame dėmesį į tariamąją nuosaką. „Kas mums praeitį gražintų“, „Vien meilę norėtum dainuoti“, „Kas atdarytų aukso skrynią / Tėvynės dainų malonių?“, „Aš norėčiau prikelti nors vieną senelį / Iš kapų milžinų“ – gal tokios mąstymo formos rodo resignaciją, gal apibūdina žmogų kaip svajotoją, kurį realybė atstums? Galbūt ir tokiu būdu parodysime, kad lyg ir grynai patriotiški, gana publicistiniai eilėraščiai yra skausmo balsas. O tokia nuotaika, tokia gyvenimo prasmės koordinatė ir mūsų paaugliams turėtų būti savesnė. Kita vertus, poreikis skaityti susijęs ir su lyginimu: kokie buvome 1895 m. ar 1927-ais („Skausmo skundo“ gimimo laiku) ir kokie esame dabar... Gal situacija labai panaši?

Žinoma, Maironis tampa artimesnis, kai kalbamės apie emocijas, kurios gal nesusijusios su tautos problemomis. Arba įmanoma taip akcentuoti: tas pats žmogus rūpinasi Lietuvos ateitimi, tas pats žmogus trokšta draugo, tas pats žmogus išžiūri į gamtą, tas pats žmogus, kaip ir dauguma pasaulio individų, kenčia dėl gyvenimo komplikuotumo, paradoksu. „Ar taip sakydami nemąstome ir apie jūsų, penkiolikmečių ar aštuoniolikmečių, jauseną?“ – tai galėtų būti ne retorinis klausimas, o diskusijų tema ar ižanga. Kiek prisimenu, visada laimėdavau eilėraščiais „Nuo Birutės kalno“ ir „Išnyksiu kaip dūmas“. Gana suprantama ar gana nesuprantama tiems, kuriems atrodo, jog jų ateitis tikrai pavyks. Bet yra apie ką kalbėti, bet ir šiais eilėraščiais galėtume prieiti prie Maironio. Arba prisimenu, kaip nustebau perskaitęs Laimoną Noreiką, jog jam „Pavasaris“ yra liūdnas kūrinys. Liūdnas? Ėmiau su mokiniais apie tai kalbėti, nors pagal programą turėjo būti kiti autoriai. Mes pajudėjome, imlesni pamatė, kad

mokytojas irgi ne viską žino, kad jis irgi bando suprasti. Pastaruoju metu paaugliai girdi gyvenimo, kaip aukos, terminą. Ar būtent toks įsipareigojimas poetizuojamas Maironio poezijoje? Poezijoje, kadangi kitų žanrų kūriniai mokyklose gali būti aptariami tik gana epizodiškai.

Įdomu mano aptariamoje temoje svarstyti apie eilėdarą. Kas senų laikų ir dabartiniams mokiniams artimiau: silabotonika ar laisvosios, baltosios eilės? Juk jų senelių, tėvų sąmonėje, matyt, dažniau tikra poezija asocijuojasi būtent su Maironio klasikiniu eiliavimu. Bet dabartiniai rašo kitaip. Tai vėl gali būti pokalbio tema. Ieškant artimumo.

Man atrodo, kad turėtume pacituoti Kleopą Jurgelionį, Balį Sruogą, Antaną Venclovą, gana kritiškai atsiliepusius apie mūsų didį poetą. Tais požiūriais įmanoma įvairiai pasinaudoti. Teigčiau, jog po atvirų teigiamų bei neigiamų recenzijų Maironis mokiniams gali tapti artimesnis. Nes visų pirma toks būdas tai yra bėgimas nuo poeto klasiko – kaip marmuro skulptūros. Gyvas žmogus: romantikas, patriotiškas, skausmą jaučiantis ir apie skausmą rašantis – juk realybėje matome tokių žmonių. Jeigu klasė dalykiniu, moraliniu požiūriu stipresnė, tai atsirastų asmenų, kurie ginčytųsi kaip ginčijasi ne mokykloje su bendraamžiais. Tiesa, yra ir kitas bendravimo būdas: mokiniai atsakinėja į vadovėlio klausimus, ir tiek. Be jokių emocijų. Gal taip ateity ir bus dėstoma literatūra? Bet literatūros pamoka neturėtų būti kaip matematikos; kaip suderinti emocinius išgyvenimus, pasinaudojimą literatūra lyg greitąja pagalba su egzamino vertinimo lentele – ko gero, niekas nežino. Dėl to mes pralaimime; menkėja ir ryšys su Maironio kūryba.

Svarstydami apie mokinio ir minimo poeto ryšį, negalime pabėgti nuo amžinų mokyklos kasdienybės, literatūros dėstymo metodikos tendencijų. Jei kažkada deklamavai, o mokiniai vos neverkė, tai nereiškia, kad tokius pat veidus ir dabar pamatysi. Dabartis kontroliuoja mus gana negailestingai. Artėjimo prie Maironio viena emocinė pastaba: rugsėji gimnazijos trečiokams, naujiems savo mokiniams, kalbu apie šį poetą, o bene trys kabineto gale sėdinčios mergaitės, apsidžiaugusios, kad kai mokytojas šneka, tokią pat teisę ir jos turinčios, šnibžda, juda. Stabtelėjau, paaiškinau, kad jei taip bus, mūsų pamokos žlugs. Aptilo. Kitą dieną vienas vaikinukas atlekia pas mane su kyšiu – su uogienės stiklainiu; šiuo metu tai populiariausia kyšio man forma. Atsiprašo už klasę, mėgina įtikinti, jog to daugiau nebus. Pasirodo dar keli ir kelios. Sentimentalėju: kaip būtų gražu, jei jūsų klasė padainuotų „Trakų pilį“... Vienas jų, kaip dera atsakyti lituanistui, šūkteli: „*No problem!*“

Maironis mums dar štai ką gali priminti: mes, lituanistai, nesame visai saugūs galvodami apie būsimą mokinių egzaminą. Ar vertinimo lentelė tikrai bus gerai apgalvota, ar Egzaminų centras nepateiks abejotinų temų formuluočių, ar kolegų parašytas pažymys labai

nesiskirs nuo mūsų? Tai yra baimė, tai yra skausmas. Aš nežinau, kaip apibūdinti Egzaminų centro ryšį su mumis, bet patyriau, kad mes, būdami tos pačios filologinės žemės inteligentai, ne visada elgiamės su kitais korektiškai. Deja. Atrodo, kad mes apskritai kartais ginčijamės dėl tuščių ambicijų, veidmainiuojame ir tokiu būdu neleisdami mūsų klasikui kokybiškiau susitikti su mokiniais.

Norėčiau baigti svarbiausia išvada: kol mes dar turime jėgų, kol Maironis mums dar artimas, yra tikimybė, jog jį prisijaukins ir dalis ar maža dalelė mūsų mokinių. Tik derėtų prisipažinti: matyt, neturiu teisės galvoti apie ateities lituanistiką mokykloje, kadangi esu ne einantysis, o išeinantysis.

Stepas Eitminavičius